

**УТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ТЕРМІНІВ БУДІВНИЦТВА
ШЛЯХОМ РЕГРЕСИВНОЇ ДЕРИВАЦІЇ**

Юлія КУЗНЕЦОВА (Полтава, Україна)

Марина МОСКАЛЕНКО (Полтава, Україна)

Лариса САЄНКО (Полтава, Україна)

Метою даного дослідження є структурно семантичний аналіз французьких будівельних термінів, утворених шляхом регресивної деривації. В статті дається дефініція цього способу словотвору, визначений морфологічний статус форманта – е, виявлений основний структурний тип регресивно-дериваційних утворень. При визначенні термінів, утворених шляхом регресивної деривації, були використані такі методи: метод словотвірного аналізу (в якості основного); метод безпосередньо складаючих; аналіз семантичного обсягу слів за лексико-семантичним варіантом і семним складом; елементи етимологічного аналізу та синхронно-діахронічного методу. Виявлені основні словотвірні моделі та ступінь їх продуктивності, продемонстровано здатність регресивно утворених термінів до подальшої афіксальної деривації. Здійснений аналіз семантики похідних термінів за допомогою семантичних ніш. Зазначений високий ступінь конкретності семантики регресивних дериватів. Виявлено низьку продуктивність моделей регресивного словотвору для поповнення сучасної термінології будівництва французької мови.

Ключові слова: регресивна деривація, дериват, словотвірна модель, словотвірний формант, нульовий суфікс, сема, семантична ніша

Целью данного исследования является структурно - семантический анализ французских строительных терминов, образованных путем регрессивной деривации. В статье дается дефиниция этого метода словообразования, определен морфологический статус форманта - е, определен основной структурный тип регрессивно-деривационных образований. При определении терминов, образованных путем регрессивной деривации, были использованы следующие методы: метод словообразовательного анализа (в качестве основного); метод непосредственно составляющих; анализ семантического объема слов по лексико-семантическим вариантам и семному составу; элементы этимологического анализа и синхронно-диахронического метода. Выявлены основные словообразовательные модели и степень их производительности, продемонстрирована способность регрессивно образованных терминов к дальнейшей аффиксальной деривации. Произведен анализ

семантики производных терминов при помощи семантических ниш. Продемонстрирована высокая степень конкретности семантики регрессивных дериватов. Выявлена низкая производительность моделей регрессивного словообразования для пополнения современной строительной терминологии французского языка.

Ключевые слова: *регрессивная деривация, дериват, словообразовательная модель, словообразовательный формант, нулевой суффикс, сема, семантическая ниша*

The purpose of this study is structural and semantic analysis of the French civil engineering terms, formed by inverse derivation. The definition of this method of word-building is given in the article, the morphological status of formant – e is defined, the basic structural type of lexical units created by means of inverse derivation is revealed. When determining terms formed by inverse derivation, the following methods were used: word-building analysis method (as the primary); method of immediate constituents; semantic analysis of the defined meaning after their lexical-semantic variants and componential content; elements of etymological analysis and diachronic- synchronous method. The terms, formed by inverse derivation, were selected from the general body of French civil engineering terms amounting 4500 lexical units. The basic word-building patterns and their degree of productivity were revealed, the most productive word-building patterns for inverse derivation terms creation in French civil engineering terminology were found. The ability of French civil engineering terms formed with the help of inverse derivation for further affixal derivation and conversion was demonstrated. The analysis of the semantics of derivatives was carried out with the help of semantic niches method. The high degree of specificity of inverse derivatives semantics was demonstrated. The low productivity of inverse derivation word-building patterns to replenish modern civil engineering terminology of the French language was revealed.

Keywords: *inverse derivation, derivative, word-building pattern, derivational formants, zero suffix, seme, semantic niche*

Серед способів, що сприяють поповненню термінологічного фонду французької БТ, окреме місце належить регресивній деривації. В сучасній лінгвістиці, як зарубіжній, так і вітчизняній, цей спосіб словотвору недостатньо опрацьований і вивчений. Переважна більшість сучасних лінгвістів відносить регресивну деривацію до невласної деривації. Окремі дослідники до регресивних дериватів відносять також відсубстантивні скорочення шляхом апокопи або аферези (dactylo, sténo, gicain і т.д.). Виразником цієї точки зору в українській романистиці є М.А. Войтюк [2]. Вважаємо подібний підхід занадто широким, тому що результатом дериваційного акту є нова номінативна

одиниця: soutenir (підтримувати - дія) → soutien (підпора, підмога - предмет, що сприяє виконанню дії), а утворення типу prolétaire → prolo є варіантами, лексичними синонімами існуючих повноскладових слів, тобто йдеться не про словотворення, а про формотворення.

Під регресивною деривацією ми розуміємо усічення основи повнозначної лексичної одиниці (ЛО), яке супроводжується додаванням нульового знаку або форманта -e, в результаті чого виникає нове слово, що семантично мотивується усіченою твірною основою (ТО): rallonger (подовжувати) → rallonge (подовжувач, надставка); cintrer (1. викладати арку або сволок; 2. розкружальювати) → cintré (1. арка, сволок; 2. кружало).

Формант -e відноситься до морфем, граматичному статусу яких важко дати однозначну дефініцію. При визначенні морфологічного статусу -e слід пам'ятати про подвійність його функції: -e може виступати як в якості флексії, так і в якості суфікса [6, с.40]. Подібно до флексії -e займає останнє місце в лінійному ряду морфем, що утворюють структуру слова та посідає “непохідність” (не виводиться з інших форм), подібно до суфікса замикає граматичну основу, пасивно мотивує ТО і не є обов'язковою релевантною ознакою того чи іншого класу слів. У межах засобу регресивної деривації -e подібно до суфікса виступає транспонентом, оскільки реалізує перехід внутрішньої семантичної структури мотиванта в іншу частину мови. Морфолого-словотвірний синкретизм таких морфем дозволяє визначити їх в якості флексоїдів [5, с.10-19].

Ступінь активності та продуктивності регресивної деривації по-різному розцінюється лінгвістами. Деякі дослідники роблять висновок, що регресивна деривація вступає в серйозне суперництво з афіксацією та іншими засобами словотвору французької мови. Ш. Баллі зазначає, що вона довершує недостатність французької суфіксації, маючи на увазі, що відсутність суфікса є такою ж значущою, як і його наявність [1, с. 270]. І.А. Цибова стверджує активність регресивних дериваційних моделей у ХХ ст. [4]. Такої ж думки дотримується Н.Ю. Тарасюк [3].

При визначенні термінів, утворених шляхом регресивної деривації, ми використовували метод словотвірного аналізу (в якості основного); метод безпосередньо складаючих; аналіз семантичного обсягу слів за лексико-семантичним варіантом і семним складом; елементи етимологічного аналізу та синхронно-діахроничного методу.

У вибірці обсягом у 4500 будівельних термінів, ми вирізняємо 63 регресивні деривати, (близько 1,8 % від загальної кількості опрацьованої похідної лексики), які датуються в основному XIV-XV ст., що не дає підстав приєднатись до думки про продуктивність даного засобу словотвору для будівельної термінології (БТ).

Звичайно вирізняють 2 головних типи регресивно-дериваційних утворень:

I. усічення суфікса, яке не призводить до частиномовних змін;

II. усічення флексоїда інфінітивної основи [2; 4].

У БТ деривати утворюються лише за II типом. Розподіл дериватів за конкретними слловотвірними моделями (СМ) відбувається таким чином:

1. (V – suffixe verbal) + suffixe \emptyset → N (25 ЛО): *demeurer* → *demeur*;

2. (V – suffixe verbal) + -e → N (34 ЛО): *envelopper* → *enveloppe*;

3. (V – suffixe verbal) + suffixe \emptyset → Adj (3 ЛО): *dépolir* → *dépoli*,

4. (V – suffixe verbal) + -e → Adj (1 ЛО): *étancher* → *étanche*,

серед яких найбільш продуктивною виявляється СМ (2) – (V – suffixe verbal) + -e → N. На думку А. Мітрана СМ (V – suffixe verbal) + suffixe \emptyset та (V – suffixe verbal) + -e належать до різних засобів словотвору, відповідно до нульової суфіксації та регресивної деривації [6, с. 40]. Вважаємо, що різниця між утворенням за допомогою нульового суфікса та форманта -e є суто структурною, і немає підстав розрізняти наведені вище СМ в якості окремих типів словотвору. Ні нульовий суфікс, ні флексоїд -e не є носіями відмінних одна від однієї сем, тобто семантичне наповнення СМ однаково або подібне.

За СМ (1) утворюються іменники переважно чоловічого, а за СМ (2) – жіночого роду, оскільки формант -e часто є його показником:

(1) *déblayer* → *déblais* m, *entreposer* → *entrepôt* m;

(2) amorcer → amorce f, charger → charge f, presser → presse f.

Якщо Н.Ю. Тарасюк вважає продуктивними для ад'єктивного словотвору французької мови 3-ю та 4-у СМ [3, с. 3], то для БТ ці моделі виявляються малопродуктивними, що може бути пов'язане з домінуванням субстантивних та дієслівних утворень серед дериватів термінологічного характеру.

До структурних особливостей регресивних віддієслівних дериватів слід віднести їх суплетоїдний характер, який виявляють 20 % похідних: fendre → fente, fondre → fonte, renforcer → renfort, accéder → accès, remblayer → remblai.

Змінені кінцеві приголосні основи (-s, -t) відіграють роль інтерфікса між ТО та нульовим суфіксом (якщо вважати нульовий знак імпліцитним формантом) або між ТО та -e. В якості інтерфікса вони не виявляють семантичної маркованості, що свідчить про їх формальну функцію у СМ. Простий асемантичний інтерфікс вживається як орфографічно-фонетична зв'язка між компонентами слова [3].

Треба також зазначити здатність окремих регресивно утворених термінів до подальшої афіксальної деривації: joindre → joint → jointer; joindre → joint → jointoyer; joindre → joint → jointure та конверсії: tordre v → tors adj → tors m.

Семантика віддієслівних утворень шляхом регресивної деривації визначається перш за все лексичне значення дієслівних ТО. Розгляд семантичних відносин між словотвірними парами типу: chauffer (нагрівати) → chauffe (нагрівання), , ajouter (додавати) → ajout (добавка, присадка), refuser (відмовляти) → refus (відмова палі при забитті) дозволяє віднайти загальну сему, що визначає словотвірне значення у СМ (B_v – suffixe verbal) + suffixe \emptyset → N; (B_v – suffixe verbal) + -e → N, за якими утворено 96% регресивних дериватів. В даному випадку це – сема дії, її результату, що свідчить про часткову синонімічність формантів suffixe \emptyset ; -e з суфіксами -age, -(e)ment, -ation, -ure, що мають такі ж семи.

Сема дії може зумовлювати значення результату дії, найменування предмета, одержаного в результаті дії, стану і т.ін. Характерною рисою похідних будівельних термінів є висока здатність до найменування конкретних

предметів – споруд, елементів конструкцій, приладів. Розподіл регресивних дериватів за семантичними нішами (СН) свідчить про високий ступінь конкретизації їх значень, а також про полісемічність СМ ($B_v - \text{suffixe verbal} + \text{suffixe } \emptyset \rightarrow N$; $(B_v - \text{suffixe verbal}) + -e \rightarrow N$). 80 % ЛО, що піддавались аналізу входять до 2-3-х СН. Так, ЛО addition входить до 3-х СН: 1) поняття процесу додавання; 2) домішка, присадка (будівельний матеріал); 3) прибудова (споруда).

Взагалі ж матеріал дозволяє вирізнити 7 СН, де розподіл лексики відбувається таким чином:

1. Назва виробничої операції (21 ЛО): *mélange* – змішування, перемішування; *transport* – транспортування; *entaille* – врубання;

2. Назва результату фізичної дії або виробничої операції (19 ЛО): *écart* – відхилення, інтервал; *éclat* – уламок; *serre* – стиск; *calcul* – підрахунок.

3. Назва будівельної конструкції або її елемента (20 ЛО): *appui* – підпора, балюстрада; *couche* – підготовка під підмурок; лежень, покриття; *enveloppe* – кожух, обшиття; *renfort* – виступ, елемент жорсткості; *marche* – сходинка.

4. Назва окремої споруди (11 ЛО): *fouille* – котлован; *dépot* – склад; *échange* – транспортна розв'язка.

5. Назва приладу або механізму (9 ЛО): *plane* – рубанок; *remorque* – автопричеп; *rallonge* – надставка, подовжувач, бурова штанга.

6. Назва будівельного матеріалу або породи (7 ЛО): *ajout* – присадка; *fonte* – чавун; *gel* – гель; *tracé* – суміш глинястого мергелю.

7. Назва якості або фізичних параметрів (3 ЛО): *éclat* – яскравість (фарби); *taille* – величина, розмір; *fiche* – глибина забиття палі.

СМ ($B_v - \text{suffixe verbal} + \text{suffixe } \emptyset \rightarrow \text{Adj}$) та ($B_v - \text{suffixe verbal} + -e \rightarrow \text{Adj}$) мають лише одне СЗ якісної ознаки, що виникає в результаті певної дії: *étancher* (ущільнювати) \rightarrow *étanche* (щільний, герметичний), *polir* (полірувати) \rightarrow *poli* (полірований), *tordre* (скручувати) \rightarrow *tors* (спіральний).

Слід зазначити високу конкретність семантики регресивних дериватів: 48 ЛО позначають матеріальні будівельні реалії.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка: [На фр. яз.] / Шарль Балли. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955.– 416 с.
2. Войтюк М.А. Слововивід з нульовим афіксом у сучасній французькій мові / М. А. Войтюк. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1960. – 18 с.
3. Тарасюк Н.Ю. Словотворення прикметників у сучасній французькій мові : Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.05. / Н.Ю. Тарасюк; М-во освіти і науки України, КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 1995. – 22 с.
4. Цыбова И.А. Словообразование в современном французском языке / Ирина Александровна Цыбова. – М.: Высш. школа, 2008. – 128 с.
5. Чинчлей Г.С. Некоторые вопросы теории парасинтеза / Чинчлей Григорий Семенович. – Кишинев: Штиинца, 1972. – 44 с.
6. Mitterand H. Les mots français / Henri Mitterand. – Paris: Presse Universitaire de France, 1976 – 128 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кузнецова Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка.

Наукові інтереси: словотвір французької мови, проблеми укладання термінологічних словників, закономірності розвитку мов.

Москаленко Марина – викладач кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка.

Наукові інтереси: проблеми професійної термінології, проблеми двостороннього письмового перекладу науково-технічних текстів.

Саєнко Лариса – викладач кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка.

Наукові інтереси: проблеми професійної термінології, проблеми усного і письмового перекладу науково-технічних текстів, лінгвокраїнознавства.

